

טוב התורה

יְדַעַתְּ הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל לְבַבְךָ // ר' מאור תורג'מ

פרשתנו, פרשת בלק, פותחת בבקשת בלק מבלעם לקלל את עם ישראל. פחדו של בלק כתוצאה מנצחון ישראל במלחמות סיחון ועוג, הביאו למסקנה שכוח עם ישראל אינו אלא בפה (רש"י כג, ד). לכן הוא חשב שכדי לנצחם עליו להביא עליהם אדם שכחו ג"כ בפיו.

הרבה פרשנים התעסקו בשאלה מניין בא כוחו של בלעם. יש אומרים שרק כדי שלא יהא פתחון פה לאומות ה' נתן להם נביא (רש"י), ויש שאמרו שאכן בלעם הגיע לדרגה רוחנית גבוהה בהשגה את ה', אלא שלא שיפר את דרגתו המוסרית (רש"י הירש), יש הסבורים שבלעם בכלל היה מנחש וקוסם, ורק פעמים בודדות בשביל ישראל זכה לנבואה כמו משה (רמב"ן), ויש מי שכתב שבתחילה היה בלעם מכשף ורק אח"כ נהיה לנביא (אברבנאל).

אמנם דבר אחד איננו מוסבר: כיצד שחיתות מוסרית יכולה לעלות בקנה אחד עם דרגה של נבואה וכוחות-על? ואף אם קסמיו של בלעם אינם אמיתיים אלא רק אחיזת עיניים [כדברי הרמב"ם בספר המצוות ל"ת לא, על הקוסמים והמנחשים], עדיין קשה כיצד הצליח בלעם להיות נביא ולדעת דעת עליון? המכתב מאליהו עמד על שאלה זאת, וביאר שיש השגה שאדם יכול להשיג כעין נבואה, כשהוא משיב אל הלב את האמת. כאשר הלב מכיר באמת, שה' הוא הא-להים ואין עוד מלבדו, הוא מגיע לדרגה מסוימת הזוהר לדרגת נביא. וביאר ע"פ זה את דברי הגר"א (אדרת אליהו, פ' בלק) שנאמר ז' פעמים "וישא משלו" על בלעם כנגד שבע מידות [שחמש מתוכן נזכרו בהושע (ב, כא-כב) בפס' "וארשתוך לי..."], ועוד שתיים, 'אמת' ו'שלום', תתגלינה לעתיד לבא, דהיינו, שבכל פעם בלעם התרכז לרגע בצד האמת של אחת המידות, ובאופן זה איפשר לעצמו שתגיע אליו נבואה.

וכך כתב המכתב מאליהו (ח"ד עמ' 161):

אמרו חז"ל 'נופל וגלוי עינים' - 'אלמלא שהיה נופל, לא היה רואה ולא כלום'. היינו, כשהכיר עומק נפילתו הרוחנית והמוסרית, התרכז לרגע לאמת, ובזה התאפשרה השגת הנבואה... מכאן למדנו גודל ההשבה אל הלב. כי הלומד מוסר באמת, אפילו לא הוטב מצבו הרוחני ומחלת נפשו לא נרפאה, אבל אם רק התרכז פעם אחת לראות את האמת שבנשמתו - כבר תיתכן לו השפעה מלעילא.

וביאר שם שזוהי ג"כ כוונת בעל מסילת ישרים בהקדמתו "שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו". יש בירור, וזוהי דרגה מסוימת בהשבה אל הלב, שמקנה לאדם לאותו רגע מדרגה מסוימת. אך האימות, היא 'השבה אל הלב' הגורמת לאדם שינוי תמידי ולא רגעי, וזוהי תשובה גמורה שאינה עשויה להשתנות.

על פי זה, יכולים אנו לבאר מה הקשר בין שני הפסוקים שאומר משה בפרשת ואתחנן (דברים ד, לח-לט):

לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מִקֶּחַ מַפְנִיךָ לְהַבְיֵאךָ לְתֵת לָךְ אֶת אֲרָצְךָ נְחִלָּה כִּיֹּם הַזֶּה: יְדַעַתְּ הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל לְבַבְךָ כִּי ה' הוּא אֱלֹהִים בְּשָׂמַיִם מִמֶּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד:

את הפסוק 'להוריש גוים גדולים ועצמים מקח מפניך להביאך לתת לך את ארצך נחילה כיום הזה: ידעתה היום והשבת אל לבבך כי ה' הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד' - ולכאורה הפסוק 'ידעתה היום' אין לו קשר לכך. אמנם ע"פ מה שהתבאר, שמדרגת בלעם באה לו ע"י ההשבה אל הלב, הסמיכות מובנת. שכן מתוך סיפור בלעם, שהתחיל כתוצאה ממלחמת סיחון ועוג, התחדש לנו כמה אדם יכול לפעול כשהוא משיב אל הלב.

וכך דרש אחד מבעלי המוסר: 'ידעתה - היום' - ניתן להכיר ולדעת את ה' ביום אחד, אך לחיות ולהפנים, 'והשבות אל לבבך', זו עבודה יום יומית. ובמה דברים אמורים? צורת חיים של אמונה טהורה (עייני מידות הרא"ה, אמונה, אות טו) - זוהי עבודה תמידית, שהרי כבר כתב בעל העיטור (קבלת העדות - לגיסת הב"י ח"מ ס' לז): "עם הארץ שעוסק בתורה ובמצוות ובדרך ארץ, ואינו בן תורה". הא לנו, שאפשר לעסוק בתורה ובמצוות, אך עם זאת משהו בחיים יכול להתפספס, והיינו ההשבה אל הלב.

ואולי אפשר לבאר עפ"י ביאור חדש לקושיה המפורסמת. הנביא מלאכי (ג, יח) אומר: "וּשְׁכַחְתֶּם וְרָאִיתֶם בֵּין צִדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֶבֶד אֱלֹהִים לְאִשָּׁר לֹא עָבְדוֹ". והגמרא בחגיגה (ט ע"ב) מקשה "היינו צדיק היינו עובד אלוקים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו". ומתרצת הגמרא ששניהם צדיקים, אך אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחד.

היינו שאע"פ ששניהם צדיקים, לאחד מהם חסרה ה"השבה אל הלב" - הפעם המאה ואחת שנועדה לא למטרת 'דיעה' וזיכרון גרידא אלא כדי להחדיר ולהפנים את משמעות ומהות הדבר הנלמד. ואולי לכך רמז הנביא בלשון "ושבתם", מלשון השבה.

אם כן, צריכים אנו עבודה יום יומית של התבוננות במעשינו ובעבודתנו, כדברי בעל מסילת ישרים, לצורך השבת הדברים אל הלב. באופן מעשי הדבר נעשה על ידי חשבון נפש תמידי, בחינה תמידית של המעשים, והפנמת המעלה הגדולה של כל מעשה שנעשה לרצון ה'. וכבר כתב הרמ"א בסעיף הראשון בשו"ע (ע"פ דברי הרמב"ם במורה נבוכים ג, נב), ש"כשישים האדם אל לבו" שהקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו "מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד".

דבר נוסף הקשור להשבה אל הלב, הוא עבודת הלב התמידית הנדרשת במצוות המעשיות: ברכות [הגמ' במנחות (מג ע"ב) למדה דין מאה ברכות מהפס' "מה ה' א-להיך שואל מעמך" - "אל תיקרי מה אלא מאה", והמשך הפס': "כי אם ליראה את ה'...". א"כ, עיקר עניינן של הברכות הוא בהיותן דרך להשגת יראת שמים], תפילה, ציצית ותפילין, מזוזה [שכך כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' מזוזה הי"ג): "וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם... וזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיתו בהבלי הזמן..."], וכיו"ב. יה"ר שנזכה לדרגה זו!

מזל טוב //

לר' שילה שראל
לרגל הולדת הבת

המאמינים בך, שהרי הם שומרים שבת, אפילו שאתה גם א-ל קנא, כיון ששומרים את היום השביעי ומקיימים "זכור" שהוא ציווי על ענייני העשה ולכן ראויים ל"עושה חסד", ומקיימים "שמור" שהוא ציווי על ענייני הלא תעשה ולכן צריכים להינצל מ"א-ל קנא".

"לְבַרְךָ שֶׁלֶשׁ פְּעָמִים" - בשלוש סעודות שבת יש צורך לאכול פת בסעודה, כך שמברכים אח"כ ברהמ"ז. ועי' בשו"ע סי' רצא ובמשנ"ב שם שלכתחילה גם בסעודה שלישית יש לאכול פת בשיעור כביצה, ורק בדיעבד אפשר לאכול דברים אחרים. והחכם עיניו בראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר, כדי שיוכל לאכול סעודה שלישית לתיאבון.

והרשעו את הרשע / והצדיקו את הצדיק // ר' תמיר רוצ'ס

פסוקים ארבע

בדיקה שגרתית באתר ישיבתנו הק', בגנזך הדיגיטלי של עלוני אשכולות, העלתה חרס. רצוני לומר שהגיליון הספציפי אותו ביקשתי, וחלילה לי מלנקוב את מספרו המפורש, בדיוק הוא הוסר מהארכיון.¹ כנראה שרצה הקב"ה, ובחיפוש נטול יגיעה בניירת שבספריה, בקלסרים המכילים את רוב ה'אשכולות', פשוט כמו התגלגל לידי אותו עלון והמאמר 'האסור' שבו. האמת שאף מאמר שלי נמצא שם מעבר לאותו מאמר, אלא שאוי לצדיק ואוי לשכנו... הבחורים והאברכים משנה ד' ומעלה עשויים להיזכר, קעת או בהמשך, בפולמוס שעורר אותו מאמר בקרב כל הישיבה. אין בכוונתי להזכיר נשכחות, אך הדברים שראיתי השבוע ושיובאו להלן יש בהם כדי לאזן את הגישות מתוך דעת תורה תמימה... ימחלו לי הצעירים יותר שאין באפשרותם לרדת לעומקה של פסקה זו. הרשיתי לעצמי לכתבה כי אינה אלא הקדמה שאינה הכרחית להבנת גופם של דברים.

במסכת סנהדרין דף ק"ה באו מקבץ דרשות חז"ל בנוגע לבלעם. הדרשות נסמכות על פסוקים שונים ברחבי הפרשה. הצד השווה שבהן שכולן דורשות אותו לגנאי. ולא גנות נח...

כך למשל על הפסוק מתחילת הפרשה, שבפשוטו אך מתאר את שמו, דרשו: "תניא ... 'בלעם' - שבלה עם. 'בן בעור' - שבא על בעיר".²

האתון אמנם לא הספיקה לפרש את שיחתה, אך חז"ל פירשוה כקוטעת את בלעם באמצע שיח שהתקיים בינו לבין שרי בלק, ומנהלת מולו ויכות, עונה אט אט לכל טענותיו, ומוכיחתו בפניו. וז"ל עה"פ הלא אנכי אתנן וגו' (כ, ל):

תניא [בלעם אפילו דעת בהמתו לא הוי ידע, דבעידנא דחזו ליה שרי בלק דהוי רכיב אחמריה] אמרו ליה, מאי טעמא לא רכבת אסוסיא? אמר להו, ברטיבא שדאי ליה [באחו הנחתי. כאומר, בדר"כ אני משתמש בסוס אך כעת אינו זמין לפני]. מיד "ותאמר האתון הלא אנכי אתונך!" אמר לה - לטעינה בעלמא, אמרה ליה "אשר רכבת עלי!" אמר לה - באקראי בעלמא, אמרה ליה "מעודך עד היום הזה!" ולא עוד אלא³ שאני עושה לך רכיבות ביום ואישות בלילה, כתיב הכא "ההסכן הסכנת" וכתוב התם (מ"א, ב) ותהי לו סוכנת".

וכי זה הפשט במילים 'ההסכן הסכנת' - לשון חימום? רש"י מפרש פשוטו כתרגומו - לשון מלומדת ומורגלת.⁴ ועוד, שהאתון אומרת זאת בתוספת ה"א התמיהה - וכי מורגלת אני לעשות לך כך? כאומרת, לא הסכנת! בעוד שלפי חז"ל אכן הסכינה (במשמעות המושאלת מאבישג). ומה ראו חז"ל להטותה מן דרך הפשט, לעמוד במקום צר באופן שתלחץ ותדחק בפשט המילים שהושמו בפיה ערב שבת בין השמשות...

הדרשה התמוהה ביותר באותו עניין גורסת כך: "'כרע שכב' (כד, ט) - אמר מר בריה דרבינא, בלעם בא על אתונו היה, כתיב הכא 'כרע שכב', וכתוב התם (שופטים ה, כז) 'בין רגליה כרע נפל שכב'". וכמעט כל המפרשים נתעוררו לתמוה על דרשה זו, אחרי הפסוק 'כרע שכב' לא כתיב כלל בנוגע לבלעם, ורק הוא מדבר בזה בשבחם של ישראל, ומאי שייך זה להדרשה?⁵ ואיך אפשר לדרוש ולדעת מכאן שכך נהג בלעם באתונו??

יסוד גדול למדתי מדברי בעל 'תורה תמימה' אשר שופך אור על כל הדרשות הללו, והדומות להן ברחבי הש"ס והמדרשים, העוסקות ב'השחרת דמויות' כאלה ואחרות. ואצטט כאן את עיקרי דבריו (במדבר כב, ל, אות יג):

נראה תכונת דרשה זו (תוכחת האתון לבלעם כנ"ל) בכלל, והדומה אליה בפרשיות הבאות, על דרך מ"ש חז"ל בב"ב (קט ע"ב) "תולין את הקלקלה במקולקל". כלומר דמי שידוע למקולקל במעשיו או במדותיו, תולין בו מעשים מכוערים, עיין שם... וגם הכא כן, מדידוע שהיה בלעם בעל נפש משחחה ומדות מגונות, תלו בו הקלקלות הראויות לבלעל מדות כזה, וכסימן לדבר סמכו זה על לשון הפסוקים.⁶

פירוש לפירושו, הייתה לחז"ל קבלה בדבר שחיתותו המוסרית והמעשית של בלעם באופן כללי. זה הנתון, או בלשונו של התורה תמימה' - ידוע. מכיון שזה צפוי, הרשות נתונה לפרש הפסוקים כולם לגנאי, כ'אסמכתא' של דברי אגדה על לשון הפסוקים. בידם 'להשחיר את דמותו' לגמרי למרות שהפשט אינו כן, ועל אף שעל מנהגו הספציפי הזה אין להם קבלה, כיון שמסתבר מאוד שזו הייתה המציאות היומיומית אצל מושחת שכמותו.

מכאן שומע אני, כי לולא קבלת חז"ל על רשעותו העצמית, לא היו מפרשים לגנאי פסוקים המדברים אודותיו באופן ניטרלי.⁷ וכ"ש שאת הידוע לצדיק, אין לפרש אלא לשבח...

בשולי המאמר, אין לי אלא לחתום בדעת תורה, יפה ותמה, וכך ראה הוא עצמו לחתום את פירושו היסודי בפרשתנו: "וכן יש לפרש כונת הגמרא בב"ב (טו ע"ב) שדרשו את הפסוק דפ' תולדות "ויבא עשו מן השדה והוא עיף" - שחמש עבירות עבר באותו היום וכו', והוא ג"כ ע"ד תולין את הקלקלה במקולקל. וכהנה הרבה מאמרים בתלמוד ומדרשים". ע"כ, וד"ל.

¹ שמה זה גם המקום להעיר בעדינות שיש לטפל גם בשאר הגליונות שכן מופיעים שם, על מנת שתהיה אפשרות לפתחם. זהו אוצר בלום של תורה פרי עטם של בחורי, ואברכי הישיבה, ומן הראוי שתהיה גישה נוחה לאוצר נפלא זה. ואולי אני תמים מדי ומאמין יתר על המידה ביכולתו של כותב מאמר להשפיע השפעה ניכרת... עם כל זה אני מאמין...

² כלומר במה, כמו 'ושלח את בעירה'. ועיין בדרשה שבהמשך המפרטת יותר עניין זה שבא על אתונו.

³ באמת היה צריך להדגיש את המשך המשפט אך העדפתי להימנע מכך לכבודה של תורה. בכל אופן ברור שבמשפט זה הפותח במילים שהודגשו נמצאת עיקר טענת האתון ועיקר דרשת חז"ל לגנאי.

⁴ והתפלאתי לראות שרש"י אחר שבאר את הפשט, הביא גם את המדרש הנ"ל (שהוזכר גם במסכת ע"ז ד ע"ב). ולדעתי מדרש זה רחוק מפשוטו של מקרא. אך אפשר שזה נחשב מדרש המיישב דברי המקרא דבר דבור על אופניו (ע"י רש"י בראשית ג, ח), בהיותו מסביר את הצורך והפשר בכל דבריה הארוכים וה'יתרים' של האתון. ולא ראיתי מי שהתייחס לעניין.

⁵ לשונו של התורה תמימה' שם אות יח. וכתב שהגר"א מחק גירסא זו והגיה: כתיב הכא 'נופל' וכתוב התם 'כרע נפל'. וכן הרש"י בסנהדרין מעיר: "הגר"פ גמגם בראיית פסוק זה והגר"א ז"ל משבש ליה". הרש"י עצמו רוצה ליישב הגירסא, ומפרש שאע"פ שהפסוק נאמר על ישראל, אפשר לשמוע ממנו גנות בלעם מעצם זה שהעלה על דל שפתיו את המילה 'שכב' במקום 'רבץ', כדמצינו אצל יעקב שברך 'כרע רבץ'. ומדוהציא לשון טומאה מפיו, מוכח שהיה רגיל הוא עצמו בטומאה. עיי"ש בהרחבה. ומעניין שגם התורה תמימה' יישב את הגירסא שלפנינו בעזרת אותו הסבר ממש כשל הרש"י, ומדלא הזכירו נראה שכוונו לזה מדעתו.

⁶ גם בהקשר לדרשה: "נפל וגלוי עינים (כד, ד) - א"ר יוחנן, בלעם קוסם באמתו היה, כתיב הכא נופל וגלוי עינים וכתוב התם (אסתר ז) והנה המן נופל על המטה", העיר התורה תמימה (שם, אות ג): "וככל דרשה זו ותכונתה ומה ראו חז"ל לדרוש כן, עיין מש"כ לעיל פרשה כ"ב אות י"ג עיין שם וצ"ל לכאן".

⁷ את החילוק בין קבלת חז"ל לפרשנות חז"ל למדתי לראשונה ממאמרו של הרב קופרמן זצ"ל על פרשת נח, אשר מובא בספרו המחכים המלמד והמומלץ: 'קדושת פשוטו של מקרא'. ויגלה את עיני' שגם העורך לשעבר בהערותו המחכימה 'שם', התבטא במושג 'קבלת חז"ל', כמושג שסביבו סובב הדיון.

כל אב נתן לבנו תפילין, והיאך יעלה על הדעת שביום מן הימים תתעורר מחלוקת בד"ן זה.

וכתב בספר **אמונת חכמים** (פרק ל), דמשה רבינו הביא לכל העם תפילין כשיטת אחת, אמנם ליחידים מהדור נתן טעמים כמוסים למצות התפילין ואלו עשו עוד זוג תפילין, והם היו כשיטה השניה. ובמהלך הדורות אחר כך נתעוררה מחלוקת אלו הן התפילין הרגילות ואלו למצווה מן המובחר.

ובדומה לכך כתב רבינו יוסף חיים **בבן איש חי** (שנה ראשונה פרשת וירא):

והנה בתחלה היו חושבין מחלוקת זו כשאר מחלוקת שסברה אחת בטלה, אך בא רבינו האר"י ז"ל והגיד בקבלה מפי אליהו זכור לטוב ששני הסברות אמת, וצריך למעבד תרומיהו, ומימות מרע"ה ועד הגאונים היו מניחים ב' זוגות.

וכבר כתב כן רבי יעקב ממרויש **בשו"ת מן השמים** (סימן ג):

אלו ואלו דברי אלהים חיים, וכמחלוקת למטה כך מחלוקת למעלה. הקב"ה אומר הויות באמצע וכל פמליא של מעלה אומרים הויות כסדרן. והוא אשר דיבר ה' בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד, וזה כבודו בהיות פרשת מלכות שמים תחילה.

ועוד הסביר בספר **תורה לשמה** (במילואים לפרשת בא עמוד רעא) שהטעם לפרוץ המחלוקת בעניין זה, משום שהיה זלזול במצות התפילין,⁵ ועוד מפני גזרות הגויים שלא יניחו תפילין. ושם העיר שקצת קשה היאך לא נשאר אף תפילין אחד שיבדקו מה סדר הפרשיות. וביביע אומר (אות טו) הוכיח שדבר זה יתכן, שהרי מבואר במגילה (ג ע"א) שאותיות מנצפ"ך צופים אמרום, ושכחום וחזרו ויסדום. וכתבו התוספות שם שלא היו יכולים לבדוק בספר תורה, כיון שכבר שרף אמון את התורה. ושאל היב"א למה לא בדקו בתפילין, ומכאן מוכח שגם תפילין לא היה להם לבדוק. אולם אפשר לדחות בדרך 'בעלבתית', שבתפילין לא מופיעים כל אותיות מנצפ"ך אלא רק חלק מהם, ואולי לכן לא יכלו לבדוק בתפילין.

וכתב **ערוך השלחן** (או"ח סימן לד) הסבר בזה על דרך הסוד. והביא דברי הזוהר בפרשת פנחס (דף רנח): "תפילין דיליה כסדר הוי' דאיהו קדש לי והיה כי יביאך שמע והיה אם שמע, אבל בעלמא דאתי הויות באמצע דאינון ה' ה'...". וביאר ערוה"ש ע"פ הגמ' בפסחים (ג ע"א) שלעת"ל יאמרו שם הוי"ה כתיבתו. לכן, כיום פרשת 'והיה אם שמוע' אחרונה, כי יש בה עונש, אך לעת"ל 'שמע' שיש בה רק אהבת ה', תהיה אחרונה, ו'הויות להדדי', שהם כשני שמות הוי"ה סמוכים, לומר שקריאת השם כתיבתו - "ונמצא דלפ"ז שניהם אמת לפי כוונת התורה, אלא דבזמנה"ז יותר נכון כרש"י מפני הטעמים שאמרנו...".

ובשו"ת **מ"ם חיים** (או"ח סימן רו) באר, דכיון שמשנה תורה נאמרה רק אחר מ' שנה, א"כ לא היו בתפילין שהניחו מתחלה רק פרשיות קדש והיה כי יביאך. ואח"כ כשנאמרו ב' האחרים שמע והיה אם שמוע, נשתכחו בימי אבל משה בכלל ג' אלפים הלכות שנשתכחו, ולא ידעו מקום הנחתם.

ולעניין הלכה, כתב **מורן בשו"ע** (או"ח לד, א): "ומנהג העולם כרש"י והרמב"ם". ובסעיף ב כתב:

ירא שמים יצא ידי שניהם, ויעשה שתי זוגות תפילין ויניח שניהם, ויכוין בהנחתם באותם שהם אליבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי,⁶ והשאר הם כרצועות בעלמא... (ו"א שאם) לא יוכל להניח בבת אחת, יניח של רש"י ויברך עליהם ויהיו עליו בשעת ק"ש ותפלה ואחר התפלה יניח של ר"ת בלא ברכה ויקרא בהם שמע והיה אם שמוע.⁷

⁵ והוכיח ממכה ראשונים שהיו רבים מישראל שלא הניחו כלל תפילין. מהם **הכלבו** (סימן סב) שהובא בבי" (אה"ע סי' סה) שלא נהגו להניח אפר בראשי החתנים כיוון שאין העם מוחזקים כלל בהנחת תפילין ולא שייך פאר תחת אפר. והמאירי (ברכות יד ע"ב) כתב: "ובתלמוד המערב הזכירו במקצת חכמים שהיו נזהרים שלא להניחם אלא בימים ידועים בשנה, והיה בהם מי שלא היה מניחם אלא אחר שבאו עליו יסורים ונתרפאו".
⁶ אמנם הבא"ח כתב שיכוין ששניהם אמת, אולם יש שכתבו שיש בכך חשש בל תוסיף.
⁷ וכן המנהג הרווח היום להניח של רש"י מתחלת התפילה עד אחרי שמו"ע. ועיין שו"ע שם סעיף ג למי מותר לנהוג כן, ומש"כ על כך ב**בילקוט יוסף** (הל' תפילין סי' לד הערה ג).

ידועה מחלוקתם של רש"י ור"ת בסדר הנחת הפרשיות בתפילין.¹ ולכאורה קשה, היאך תיתכן מחלוקת בעניין זה, הרי כידוע ר"ת היה נכדו של רש"י, והיאך בא רבינו תם יום אחד וקבע לעצמו שיטה זו ההפך מסבו, ועל מה הסתמך רבינו תם מגדולי בעלי התוספות בשיטה זו?

להבנת העניין נציג את סוגיית הגמרא. הגמ' במנחות (לד ע"ב) אומרת:

ת"ר: כיצד סדרן? קדש לי והיה כי יביאך מימין, שמע והיה אם שמוע משמאל. והתניא איפכא! אמר אביו, ל"ק: כאן מימינו של קורא, כאן מימינו של מניח, והקורא קורא כסדרן.

ויפירש רש"י (ד"ה הקורא):

כסדר שהן כתובין בתורה, מוקדם מוקדם ומאוחר מאוחר. הילכך הא דקתני לעיל קדש והיה כי יביאך מימין, מימינו של קורא קאמר, דהשתא כשהוא קורא כדרכו מימינו לשמאלו, ונמצא קוראן כסדרן.²

והתוספות שם במנחות (ד"ה והקורא) כתבו:

וקשה לר"ת (פירוש רש"י), דאמאי פלגינהו, שקורא שתיהן הראשונות מימין וכל האחרונות משמאל, היה לו לומר ראשונה מימין וכל אחרות משמאל, או איפכא דג' ראשונות מימין ורביעית משמאל... ומפרש ר"ת, קדש והיה כי יביאך מימין של קורא ומשמאל של קורא הי' שמע מבחוץ ואחריה והיה אם שמוע מבפנים, וניחא השתא מה שחלקו.

למעשה, כך סדר הפרשיות לשתי השיטות, מימין לשמאל של הקורא:

קדש	כי	שמע	והיה אם
והיה אם	שמע	כי	והיה אם
והיה אם	שמע	כי	והיה אם
והיה אם	שמע	כי	והיה אם
והיה אם	שמע	כי	והיה אם

ר"ת

רש"י

ובהמשך הזכירו התוספות כמה גאונים העומדים בשיטת ר"ת (רבי יוסף טוב עלם, רב האי גאון וכן רבינו חננאל. והרא"ש הוסיף שגם רב שרירא גאון כתב כשיטת ר"ת ובמדרכי כתב עוד שכן כתב הר"ף והרב יהודה בר ברזילי והרב אב"ד מלונגיל סבורים כר"ת). ועוד יש מי שכתב (עיי' יב"א ח"א או"ח סי' ג אות א) דהמחלוקת בסדר הנחת הפרשיות בבתים הינה קדומה עוד יותר, מימי חכמי התלמוד, בין המכילתא להירושלמי. שלדעת המכילתא (ס"פ בא) סדר הפרשיות כרש"י, אולם בירושלמי קדשים (שאבד מאתנו, וכנודע היה בידי הראשונים) מבואר דהויות באמצע, כדעת ר"ת, וכמו שהעיד בגדלו **הראב"ד** בפ' ספר יצירה, שהוא עצמו ראה בתלמוד ירושלמי מסדר קדשים, דהויות באמצע. ולכן מובן שר"ת ח"ו לא המציא סדר הפרשיות מעצמו, אלא נתלה באשלי רברבי.³ ואולי על כך שחזק שיטה זו, נקראו על שמו 'תפילין דר"ת'.⁴

אמנם אכתי קשיא, היאך תיתכן מחלוקת כזאת גם בדורות הקדמונים. והיאך נפסקה המסורת בין אב לבנו מאז מתן תורה, והרי הגמרא בסוכה (מב ע"א) אומרת שקטן היודע לשמור תפילין אביו קונה לו תפילין, וא"כ

¹ יש עוד ב' שיטות בסדר הפרשיות שבתפילין: ה**שימושא רבא** (כרש"י אך בסדר הפוך מימין לשמאל), וה**ראב"ד** (הל' תפילין פ"ג ה"ה - כר"ת אך מימין לשמאל).

² אמנם לכאורה רש"י סותר דברי עצמו, שהרי בברכות (ו ע"א) איתא: "שאל רב נחמן בר יצחק את רב חייא בר אבין הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו?". וכתב רש"י בזה"ל: "בשלמא בתפילין דידן כתיב שמע, והיה אם שמוע, קדש לי כל כבוד, והיה כי יביאך, פרשיות שנצטוו בהם לשום זכרון מצותיו של הקדוש ברוך הוא אות זכרון להם לישראל; אלא בדידיה (תפילין של ה') מאי כתיב בהו". וכאן סדר הבתים שונה! ובפסוּטות יש להסביר דרש"י כשיטתה סבירא ליה, רק שכתב הפרשיות כסדר שמפרש, דהיינו, שמע והיה אם שמוע רומזים על זכרון המצוות, ובקדש ובוהיה כי יביאך מדבר בענין אות זכרון לבני ישראל. ודקדק רש"י בלשונו שענה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

³ והביט יוסף (או"ח סי' לד) הביא דברי **הסמ"ג והמרדכי** שכתבו שבימה נפלה בקבר יחזקאל הנביא ומצאו שם תפילין הכתובים בשיטת רש"י. ודנו האחרונים בראיה זו, דהדרישה כתב שם שהיא גופה ראייה לשיטת ר"ת, שמשום שהיו פסולים גזוזם. אולם הב"ח ענה לדברי הדרישה, שאם כדבריו יכלו רק להחליף הפרשיות (אמנם זה מדובר רק בתפילין של ראש דבתפילין של יד אי אפשר להחליף הפרשיות). מכל מקום אנו רואים שהמחלוקת היא גם על המציאות שנהגה בימי הנביאים.

⁴ עיקרון זה כתב גם ה**נוה"ב ביהודה** (תניינא או"ח סי' ד), לבאר למה הרבה מחמירים כשיטת ר"ת במקום זה ולא במחלוקת אחרות (כגון לענין אם הפרשיות אם עומדות או שוככות). והסביר שזה משום שמחלוקת זו הינה קדומה ולא רק ר"ת עומד בזה השיטה.

